

UOT: 327

<https://doi.org/10.59849/2409-4838.2024.4.136>

MÜASİR DÖVRDƏ BÖYÜK BRİTANIYA - AZƏRBAYCAN MÜNASİBƏTLƏRİ

Elgün Raminoviç Məmmədli

Azərbaycan Dillər Universiteti, Bakı, Azərbaycan

*memmedlielgun463@gmail.com

Azərbaycan-Britaniya münasibətlərinin siyasi aspektləri dərin tarixi köklərə malikdir və qarşılıqlı maraqlar əsasında inkişaf edir. Azərbaycan 1991-ci ildə dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Böyük Britaniya təhlükəsizlik, iqtisadiyyat və mədəni mübadilə sahələrində ölkə üçün mühüm tərəfdaşa çevrilib. Əməkdaşlığın əsas istiqaməti Azərbaycanın Avropanın enerji resursları ilə təmin edilməsində əsas rol oynadığı enerji sektorudur.

Böyük Britaniya Azərbaycanın müdafiə qabiliyyətini gücləndirmək səylərini fəal şəkildə dəstəkləyir, silahlı qüvvələrinin effektivliyini artırmaq üçün təlimlər və məsləhətlər verir. Əməkdaşlıq terrorizmlə mübarizə, mütəşəkkil cinayətkarlıq və kibertəhlükəsizlik kimi sahələri əhatə edir.

İki ölkə arasında daimi siyasi dialoq münasibətlərin dərinləşməsinə kömək edir, hər iki tərəfə dəyişən geosiyasi şəraitə uyğunlaşmağa imkan verir. Beləliklə, Azərbaycan-Britaniya münasibətlərinin siyasi aspektləri ümumi maraqlara və çağırışlara əsaslanan çoxşaxəli və dinamik əməkdaşlığı təmsil edir.

Açar sözlər: *Əməkdaşlığı, təhlükəsizlik, siyasi dialoq, Azərbaycan, Böyük Britaniya.*

GİRİŞ

Azərbaycan ilə Böyük Britaniya arasında münasibətlər dərin tarixi köklərə malikdir və əsrlər boyu mühüm dəyişikliklərə məruz qalmışdır. İki ölkənin müxtəlif sahələrdə, o cümlədən enerji, təhlükəsizlik və mədəni əməkdaşlıqda ortaq maraqları var. Onlar arasında siyasi dialoq dərinləşməkdədir ki, bu da onların beynəlxalq aləmdə qarşılıqlı fəaliyyətini daha çox müəyyənləşdirir.

Azərbaycanla Böyük Britaniya arasında ilk təmaslar XIX əsrdə, İngiltərənin ticarət maraqları Qafqaz regionları ilə ticarətin artmasına səbəb olduğu zaman formalaşmağa başladı. Bu zaman Azərbaycan Britaniya investorlarını cəlb edən mühüm neft hasilatı mərkəzinə çevrildi [5]. 1900-cü illərdə BP şirkəti kimi Britaniya şirkətləri Bakıda neft yataqlarının işlənməsində fəal iştirak edirdilər.

1917-ci il Oktyabr inqilabından və ondan sonra Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra iki ölkə arasında münasibətlər arxa plana keçdi. Bu dövrdə Böyük Britaniya, ilk növbədə, bölgədə Sovet təsirinə qarşı mübarizə aparmaqla məşğul idi [4, s. 39].

1991-ci ildə müstəqillik bərpa etdikdən sonra Azərbaycan Qərbdə fəal tərəfdaşlar axtarmağa başladı. Regionun sabitliyində və enerji ehtiyatlarında maraqlı olan Böyük Britaniya Bakı ilə diplomatik əlaqələri inkişaf etdirməyə başladı. 1994-cü ildə BP kimi Britaniya şirkətlərinə Azərbaycanın neft yataqlarının işlənməsinə yol açan tarixi "Əsrin müqaviləsi" imzalandı [3, s. 71]. Əsas müqavilələr: Birinci və ən böyük müqavilə:

Bu, Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti və İngilis-Norveç alyansı "British Petroleum" (BP) və "Statoil" arasında 1994-cü ildə bağlandı.

Bu müqavilənin dəyəri təxminən 4 milyard dollar təşkil edib.

1997-1999-cü illər arasında neft ixracı üçün əsas infrastruktur obyektlərinin tikintisi üçün fəal hazırlıq işlərinə başlandı. 1997-ci ildə neftin dünya bazarlarına nəqli üçün əsas marşruta çevrilməli olan Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) boru kəmərinin tikintisi ideyası təsdiq edildi. 1999-cü ildə bu kəmərin tikintisi üçün ən böyük beynəlxalq neft şirkətlərinin daxil olduğu konsorsiumun yaradılması

ilə bağlı danışıqlara başlandı. Bu illər həm də neft hasilatının artması, eləcə də digər neft yataqlarının işlənməsi üzrə işlərin intensivləşməsi ilə yadda qaldı.

2000-2002-ci illərdə Azərbaycan neft hasilatının sürətini artırmağa və neft infrastrukturunu genişləndirməyə davam etmişdir. 2000-ci ildə Bakıda və Xəzər sahillərində neft terminallarının modernləşdirilməsi başa çatdırıldı ki, bu da mövcud boru kəmərləri və terminallar vasitəsilə neft ixracını artırmağa imkan verdi. 2002-ci ildə BTC layihəsinin aktiv icrasına başlanılıb və Xəzər dənizinin şelfində yeni platformaların tikintisi üzrə işlərə başlanılıb. Azərbaycan iqtisadiyyatında yüksəliş baş verdi, neft gəlirləri ölkəyə daxil olmağa başladı, islahatların davam etdirilməsi və əhəlinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün imkanlar yaradıldı.

ƏSAS HİSSƏ

2003-cü ildə Azərbaycanda mühüm siyasi dəyişikliklər baş verdi: Prezident Heydər Əliyevin vəfatından sonra onun oğlu İlham Əliyev hakimiyyətə gələrək neft sənayesinin inkişafı, xarici iqtisadi əlaqələrin möhkəmləndirilməsi istiqamətindəki kursunu davam etdirdi. Həmin il yeni layihələrə dair bir sıra müqavilələr imzalanmış, beynəlxalq neft şirkətləri ilə əməkdaşlıq genişləndirilmişdir. 2004-cü ildə aktiv tikinti yeni ixrac obyektlərinin, o cümlədən 2005-ci ilə qədər başa çatdırılmalı olan BTC boru kəmərinin yaradılmasına başladı. Bu illər iqtisadiyyatın sabitləşməsi və Azərbaycan neftinin yeni nəqliyyat marşrutları vasitəsilə beynəlxalq bazarlara geniş miqyasda çıxarılmasına hazırlıq dövrü oldu.

Beləliklə, 1994-2004-cü illər arasında Azərbaycan neft sənayesinin mühüm mərkəzinə çevrilərək, onun karbohidrogen ixracatçısı kimi yüksəlişinin əsasını qoydu və dünya miqyasında iqtisadi və siyasi mövqeyini yaxşılaşdırdı.

İlham Əliyev 2004-cü ilin dekabrında Böyük Britaniyanın Baş naziri Toni Bleyr ilə görüşü zamanı:

• Bleyr və Əliyev Dostluq Bəyannaməsini təsdiqlədilər və ikitərəfli münasibətlərin daha da yaxşılaşdırılması üçün əsas olan birgə saziş imzaladılar.

• İlham Əliyev Britaniya Kral Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutunda “Yeni Azərbaycan – regional və qlobal münasibətlərdə” mövzusunda çıxış edərək Azərbaycanın beynəlxalq siyasətdə əhəmiyyətini vurğuladı.

7 iyun 2007-ci il tarixində İlham Əliyev İngiltərədən olan parlament nümayəndə heyəti Xarici Münasibətlər Komitəsinin sədri ilə görüşdü. Bu, hər iki ölkənin deputatlarının Azərbaycan ilə Böyük Britaniya arasındakı əlaqələrin möhkəmləndirilməsi üçün fəal işlədiyini göstərir.

2019-cu ildə Böyük Britaniyanın Baş naziri Boris Conson ikitərəfli münasibətləri möhkəmləndirmək və mühüm beynəlxalq məsələlərin müzakirəsi üçün zəmin yaratmaq məqsədi ilə Azərbaycana səfər edib. Danışıqların əsas mövzuları regional təhlükəsizlik, terrorizmlə mübarizədə əməkdaşlıq və region daxilində idarəçilik olub. Bu səfər iki ölkə arasında, xüsusilə regionda sabitliyin və təhlükəsizliyin təmin edilməsi ilə bağlı məsələlərdə əməkdaşlığın gücləndirilməsinə yönəlib.

Azərbaycan ilə Böyük Britaniya arasında müasir siyasi əlaqələr təhlükəsizlik, iqtisadiyyat və mədəni mübadilə sahələrində qarşılıqlı maraqlar üzərində qurulub. Əsas aspektlərdən biri enerji əməkdaşlığıdır. 2022-ci ildə həm London, həm də Bakıda görüşlər keçirildi [10, s. 19]. Azərbaycan xüsusilə enerji mənbələrinin şaxələndirilməsi kontekstində Avropanın enerji resursları ilə təmin olunmasında mühüm rol oynayır.

Son illər tərəflər hərbi-texniki qarşılıqlı fəaliyyət sahəsində əməkdaşlığı genişləndiriblər. Britaniyalı ekspertlər Azərbaycan silahlı qüvvələrinin effektivliyini artırmaq üçün təlimlər və məsləhətlər verirlər. Bura terrorla mübarizə, mütəşəkkil cinayətkarlıq və kibertəhlükəsizlik sahələrində təcrübə mübadiləsi daxildir.

Mütəmadi olaraq keçirilən birgə təlimlər hər iki ölkənin silahlı qüvvələri arasında qarşılıqlı anlaşmanı gücləndirir və qarşılıqlı fəaliyyəti yaxşılaşdırır. [1, s. 50-53]. Bu tədbirlər Azərbaycana

müasir təhlükəsizlik çağırışlarına daha yaxşı hazırlaşmağa və müdafiə qabiliyyətini gücləndirməyə kömək edir.

Hər iki ölkə BMT, Avropa Şurası kimi beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində fəal qarşılıqlı fəaliyyət göstərir. Böyük Britaniya Azərbaycanın bu təşkilatlar çərçivəsindəki təşəbbüslərini, o cümlədən davamlı inkişaf və ətraf mühitin mühafizəsi məsələlərini dəstəkləyir [7, s. 23].

Şahdəniz layihəsi 2022-ci ilə qədər Böyük Britaniyanın qaz təchizatının 20%-dən çoxunu təmin etməklə enerji əməkdaşlığının simvoluna çevrilib. Azərbaycanın enerji sektorunda Britaniya şirkətlərinə yatırdığı investisiyaları 20 milyard dolları ötür [10]. Bu, təkcə iqtisadi əlaqələri gücləndirmir, həm də Azərbaycanı Avropa enerji bazarında mühüm oynadı [10]. Qlobal enerji qeyri-sabitliyi kontekstində bu cür əlaqələr hər iki ölkə üçün həlledici əhəmiyyətə malikdir.

Böyük Britaniya beynəlxalq proqramlar vasitəsilə Azərbaycana müxtəlif sahələrdə, o cümlədən iqtisadi inkişaf, sosial islahatlar və demokratik təsisatların gücləndirilməsi sahəsində yardım göstərir. Bu əməkdaşlığa islahatların həyata keçirilməsi üçün maliyyə dəstəyi və texniki yardım daxildir.

2021-ci ildə Böyük Britaniya Azərbaycanda insan hüquqlarının və demokratik institutların dəstəklənməsi ilə bağlı layihələrə 1 milyon funt sterlinq ayıraraq [6, s. 11]. Bu, Böyük Britaniyanın tərəfdaş ölkələrdə insan hüquqlarının və sabitliyin möhkəmləndirilməsi üzrə beynəlxalq siyasətinin bir hissəsidir. Bu cür layihələrin dəstəklənməsi həm ölkələr arasında uzunmüddətli siyasi əlaqələrə, həm də Azərbaycanın beynəlxalq imicinin yaxşılaşmasına töhfə verə bilər.

Son illərdə Böyük Britaniya təhlükəsizlik məsələlərində, xüsusilə Ermənistanla münaqişəsi kontekstində Azərbaycana dəstək verib. London, həmçinin Azərbaycanın terrorizm və ekstremizmlə mübarizədə tərəfdaş kimi əhəmiyyətini tanıyır.

Azərbaycan və Böyük Britaniya arasında mədəni əlaqələr son illərdə mədəni təcrübə mübadiləsinə və qarşılıqlı anlaşmanın inkişafına yönəlmiş bir sıra layihə və tədbirlər sayəsində xeyli möhkəmlənib. British Council Azərbaycanda fəal işləyir, təhsil, mədəniyyət və incəsənət sahələrində proqramlar həyata keçirir [8, s. 96]. Onlar Azərbaycan və Böyük Britaniya təhsil müəssisələri arasında əməkdaşlığı dəstəkləyir. Britaniya Filmləri Festivalı British Council tərəfindən təşkil edilən və kino sənəti vasitəsilə mədəni qarşılıqlı əlaqəni genişləndirərək Azərbaycan tamaşaçılarına müasir Britaniya filmlərini təqdim edən illik mədəni tədbirdir. Beynəlxalq musiqi layihələri Britaniya və Azərbaycan musiqiçiləri bəzən müxtəlif mədəniyyət festivalları çərçivəsində əməkdaşlıq edirlər, məsələn, Bakıda keçirilən Muğam Festivalı və burada dünyanın hər yerindən, o cümlədən Böyük Britaniyadan musiqiçilər dəvət olunur.

İngiltərədə Azərbaycan əsilli insanları birləşdirən bir neçə təşkilat var: «Vətən», «Azərbaycan İnkişaf Cəmiyyəti», «Britaniya Azərbaycan icması», «Azərbaycan Türk Cəmiyyəti», «Azərbaycan Gənclər Klubu», «London Azərbaycan Evi» kimi təşkilatlar mədəni ənənələri qorumağa, bir cəmiyyət inkişaf etdirməyə və Azərbaycan ilə Böyük Britaniya arasında əlaqələrin qorunmasına kömək edir [2, 9, s. 115].

Azərbaycan-Britaniya münasibətləri son üç onillikdə qarşılıqlı maraqlara və strateji tərəfdaşlığa əsaslanan böyük yol keçib. Sovet İttifaqının dağılmasından sonra diplomatik əlaqələrin bərpası iqtisadi və siyasi qarşılıqlı fəaliyyət üçün yeni üfqlər açdı və hər iki ölkəyə öz resurslarından və təcrübəsindən yararlanmağa imkan verdi. Münasibətlərin təməl daşına çevrilən enerji əməkdaşlığı Azərbaycana xarici investisiya və texnologiyaya, Böyük Britaniyaya isə yeni enerji mənbələrinə lazımı çıxışı təmin etdi.

Siyasi əməkdaşlığın mühüm aspekti yüksək səviyyəli dialoqun və birgə təhlükəsizlik təşəbbüslərinin mövcudluğudur.

YEKUN NƏTİCƏ

Beləliklə, Azərbaycan-Britaniya münasibətlərinin gələcəyi hər iki tərəfin dəyişən geosiyasi kontekstə uyğunlaşmaq və mövcud problemlərin həllində kompromislər tapmaq bacarığından asılıdır. İqlim dəyişikliyi və enerji transformasiyası kimi qlobal tendensiyaları nəzərə alaraq, qarşılıqlı faydalı tərəfdaşlığın inkişafı uğurlu və davamlı əməkdaşlığın açarı ola bilər. Hər iki dövlət bir-birinin maraq və ehtiyaclarını nəzərə alaraq regionda sabitliyin və təhlükəsizliyin təmin edilməsində mühüm rol oynamağa davam edə bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Bayramov, V. Azərbaycan-Britaniya strateji tərəfdaşlığı: enerji diplomatiyası // – 2022. №7, – s. 12-29.
2. Mahmudov, R. Böyük Britaniya və Azərbaycan arasında hökumətlərarası komissiyalar və investisiya əməkdaşlığı // – 2019. №9, – s. 33-50.
3. Şahbazov, P. Böyük Britaniya və Azərbaycan arasında enerji əməkdaşlığı: Perspektivlər və çətinliklər // – 2023. №8, – s. 25-41.
4. Мусаева, Г. Нефтяной фактор в азербайджанской политике Великобритании (1991-2022) // – 2023. – 312 с.
5. Керимов, Э. Политические отношения Азербайджана и Великобритании: современные вызовы и перспективы // – 2022. №3, – с. 12-25.
6. Mamedov, T. Security Cooperation Between Azerbaijan and the UK: Trends and Challenges // Central Asia and Caucasus Studies, – 2020, v. 8, №1, – p. 67-80.
7. Aliyev, R. Azerbaijan-Britain Relations: Historical Context and Modern Developments // Journal of International Relations, – 2023, v. 15, №2, – p. 30-50.
8. Brown, L. The Evolution of UK-Azerbaijan Relations in the 21st Century // Journal of Foreign Affairs, – 2021, v. 29, №4, – p. 88-105.
9. Smith, J. Energy Security and Geopolitical Dynamics: The Case of Azerbaijan and the UK // Energy Policy Journal, – 2022. v. 49, – p. 102-117.
10. <https://www.socar.az>
11. <https://www.gov.uk>

GREAT BRITAIN - AZERBAIJAN RELATIONS IN THE MODERN PERIOD

E.R. Mammadli

The political aspects of Azerbaijani-British relations have deep historical roots and are developing on the basis of mutual interests. Since Azerbaijan restored independence in 1991, the UK has become an important partner for the country in the areas of security, economy and cultural exchange. The main area of cooperation is the energy sector, where Azerbaijan plays a key role in providing Europe with various energy resources.

Security is an important aspect of political interaction. The UK actively supports Azerbaijan's efforts to strengthen its defence capabilities by providing training and advice to improve the effectiveness of its armed forces. Cooperation covers areas such as the fight against terrorism, organised crime and cyber security.

Ongoing political dialogue between the two countries contributes to the deepening of relations and allows both sides to adapt to changing geopolitical conditions. Thus, the political aspects of Azerbaijani-British relations represent a multifaceted and dynamic cooperation based on common interests and challenges.

Keywords: *Cooperation, security, political dialogue, Azerbaijan, Great Britain.*

ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ ВЕЛИКОБРИТАНИЕЙ И АЗЕРБАЙДЖАНОМ В СОВРЕМЕННОМ ПЕРИОДЕ

Е.Р. Мамедли

Политические аспекты азербайджано-британских отношений имеют глубокие исторические корни и развиваются на основе взаимных интересов. С 1991 года Великобритания стала важным партнером Азербайджана в сферах безопасности, экономики и культурного обмена. Основным направлением сотрудничества является энергетический сектор, где Азербайджан играет ключевую роль в обеспечении Европы энергоресурсами.

Великобритания активно поддерживает усилия Азербайджана по укреплению его обороноспособности, предоставляя обучение и консультации для повышения эффективности его вооруженных сил. Сотрудничество охватывает такие области, как борьба с терроризмом, организованной преступностью и кибербезопасностью.

Постоянный политический диалог между двумя странами способствует углублению отношений и позволяет обеим сторонам адаптироваться к меняющимся геополитическим условиям. Таким образом, политические аспекты азербайджано-британских отношений представляют собой многоплановое и динамичное сотрудничество, основанное на общих интересах и вызовах.

Ключевые слова: *Сотрудничество, безопасность, политический диалог, Азербайджан, Великобритания.*